

Małgorzata Rodacka

Specyfika i walory muzeów biograficznych w Polsce¹

Wstęp

Muzea biograficzne stanowią około 9% ogólnej liczby muzeów w Polsce. Należą do znaczących dóbr kultury, które dokumentują nie tylko życie i działalność wybitnych postaci, ale stanowią również materialne dokumenty życia w poszczególnych epokach i regionach.

Artykuł jest próbą odpowiedzi na pytania: na czym polega specyfika muzeów biograficznych, czym przyciągają turystów, jaka jest ich pozycja wśród innych muzeów?

Trudno znaleźć w literaturze definicję muzeum biograficznego, podobnie jak definicję innych typów muzeów. W muzealnictwie polskim brak jest ustalonych jednoznacznie kryteriów podziału muzeów na typy, co wynika m.in. z faktu, iż wiele muzeów to placówki dwu-, trzy- czy nawet wielodziałowe i rzadko występują w czystej formie (Konopka 1983). Główny Urząd Statystyczny definiuje **muzea biograficzne jako gromadzące zbiory związane z życiem i działalnością wybitnych postaci np. pisarzy, artystów, naukowców, polityków**. Do tej definicji należałoby dodać, iż **ekspozycja dotycząca biografii bohatera jest dominująca i stanowi tło dla innych tematów, takich jak epoka, region czy profesja**. Muzeum biograficznym nie będzie obiekt prezentujący jedynie twórczość literacką danego bohatera. Takie placówki należałoby raczej określić mianem literackich. Nadanie muzeum nazwy „biograficzne” nie wyklucza jednak prezentacji różnorodnej tematyki związanej nawet jedynie pośrednio z postacią.

¹ Artykuł powstał na podstawie badań prowadzonych w ramach rozprawy doktorskiej pt. *Muzea biograficzne w Polsce w aspekcie ich rangi i atrakcyjności turystycznej*. Praca powstała w Katedrze Geografii Miast i Turyzmu Uniwersytetu Łódzkiego, pod kierunkiem prof. nadzw. dr hab. E. Dziegieć.

W pracach z zakresu muzealnictwa te same muzea są niekiedy zaliczane przez różnych autorów do innych typów. Muzea poświęcone pisarzom lub poetom nazywane są często literackimi. Obiekty mieszczące się w autentycznych, zabytkowych siedzibach określane są muzeami wnętrz. Ponadto wszystkie placówki biograficzne są po trosze historycznymi, gdyż prezentują pewien fragment epoki, w której żył bohater.

Autorzy dokonują podziału muzeów kierując się zwykle własnymi subiektywnymi kryteriami. S. Lorentz (1982) w podziale muzeów według rodzajów zbiorów wyróżnia muzea i zbiory biograficzne. Niektóre z nich zalicza jednak jednocześnie do innych grup, np. Muzeum Hymnu Narodowego w Będominie do historycznych; muzea Chopina, Nowowiejskiego czy Szymanowskiego do grupy muzeów literackich, muzyki i teatru; a Muzeum w Opinogórze do grupy pałace i zamki. Z. Żygulski (1982) nie wyróżnia w ogóle muzeów biograficznych, dzieląc współczesne muzea na artystyczne, historyczne, archeologiczne, etnograficzne, techniczno-naukowe i przyrodnicze, choć – jak sam przyznaje – podział ten jest niedoskonały, gdyż brak mu wyraźnych rozgraniczeń. Dom artysty traktuje jako rodzaj muzeum sztuki, ukazujące kolekcje dzieł twórcy i nie tylko (np. Dom Rafaela w Urbino, El Greco w Toledo, Rembrandta w Amsterdamie, czy Dom Matejki w Krakowie). Muzea poświęcone działaczom politycznym zaliczone są do typu muzeów historycznych, podobnie jak muzea literatury, teatru i muzyki (w tym monograficzne pisarzy, poetów i kompozytorów, np. Goethego, Schillera i Liszta w Weimarze, Mozarta w Salzburgu, czy Chopina w Żelazowej Woli).

Brak pełnego wykazu muzeów biograficznych oraz precyzyjnej ich definicji uniemożliwia dokładne określenie liczby takich placówek. Zarówno Główny Urząd Statystyczny, jak i Ośrodek Dokumentacji Zabytków (ODZ) opracowują dane na podstawie informacji nadsyłanych przez muzea. Pomimo tego samego źródła informacji istnieją rozbieżności w podawanej liczbie muzeów określonego typu. GUS nie wyróżnia muzeów literackich, które istnieją jednak w materiałach ODZ. Prawdopodobnie kilka z muzeów figurujących w wykazach GUS pod nazwą muzeów biograficznych to muzea klasyfikowane przez ODZ jako muzea literackie. Muzea określone przez autorkę jako biograficzne zostały zaklasyfikowane do nich na podstawie własnych obserwacji ekspozycji.

Rozwój muzeów biograficznych w Polsce

Pierwsze polskie muzea biograficzne powstawały w dobie zaborów poza terytorium ziem polskich. W 1879 r. w Rzymie otwarto Muzeum Mikołaja Kopernika. W 1903 r. w Paryżu powołane zostało Muzeum Adama Mickiewicza (Lorentz 1982). Pamiątki po znanych Polakach były gromadzone i przechowywane znacznie wcześniej przed powstaniem pierwszego muzeum. Do najstarszych, XIX-wiecznych ekspozycji literackich należał dawny pokój Adama Mickiewicza w Śmiełowie i pamiątki związane z osobą Jana Kochanowskiego, przechowywane w dworze czarnoleskim (Półturzyccy 1978). Popularnym miejscem odwiedzin był Dom Urodzenia Fryderyka Chopina w Żelazowej Woli.

Pierwsze muzeum o charakterze biograficznym na ziemiach polskich, **Dom Jana Matejki** w Krakowie, zostało otwarte w 1896 r. Otwarcie muzeum w domu artysty, w niecałe trzy lata po śmierci, uznano za najskuteczniejszy sposób uczczenia jego zasług, powołując się na przykłady domów Rafaela w Urbino, Michała Anioła we Florencji, Dürera w Norymberdze. Muzeum powstało dzięki darom pieniężnym, płynącym od instytucji i ofiarodawców prywatnych, a akcję gromadzenia funduszy prowadziło Towarzystwo im. Jana Matejki, skupiające wybitne osobistości krakowskiego środowiska (Zagrajek 1997).

Drugie muzeum biograficzne powstało w 1927 r., już w wolnej Polsce. Było nim Muzeum J. Kasprówicza w Szymborzu, umieszczone w domu wybudowanym na miejscu tego, w którym urodził się poeta. Muzeum otwarto z inicjatywy rodziny w pierwszą rocznicę śmierci Kasprówicza. W okresie międzywojennym stworzono również zaczątki muzeum poety na Harendzie koło Zakopanego. W 1928 r., staraniem wdowy po Stefanie Żeromskim, utworzono Muzeum w Nałęczowie. Oktawia Żeromska, po śmierci męża przekazała testamentem państwu letnią pracownię pisarza, zwaną „Chatą”, z przeznaczeniem na muzeum. Była ona jednocześnie pierwszym kustoszem obiektu.

Podczas II wojny światowej muzealnictwo polskie poniosło olbrzymie straty zarówno w zbiorach, budynkach, jak i w kadrze. W pierwszych latach po wojnie środki były kierowane głównie na odbudowę dawnych muzeów i zabezpieczanie ocalałych zbiorów. W ciągu 15 lat od zakończenia wojny, do roku 1960, utworzono 13 nowych muzeów biograficznych. Wśród nich aż cztery poświęcone zostały W.I. Leninowi (w Warszawie, Krakowie, Poroninie i Białym Dunajcu). W okresie powojennym inicjatorami powstawania muzeów były najczęściej osoby prywatne i towarzystwa społeczne, jak w przypadku Muzeum

E. Zegadłowicza w Gorzeniu Górnym (pierwsze muzeum otwarte po wojnie, w 1946 r.), muzeum J. Kasprowicza w willi na Harendzie, M. Konopnickiej w Żarnowcu i H. Sienkiewicza w Oblęgorku. Staraniem Związku Historyków Sztuki i Kultury we Fromborku utworzono pierwsze w Polsce Muzeum M. Kopernika. Dzięki działalności Towarzystwa im. F. Chopina, w Warszawie, po wielu latach starań, w 1951 r. udostępniono do zwiedzania wyremontowany dom w Żelazowej Woli, a cztery lata później Dział Muzealny Towarzystwa w Zamku Ostrogskich w Warszawie. W 1953 r. pod patronatem PTTK uruchomiono Muzeum M. Reja w Nagłowicach.

Rys. 1. Muzea biograficzne w Polsce w 1996 r.

Fig. 1. Biographical museums in Poland in 1996

Gwałtowny wzrost liczby muzeów nastąpił po 1960 r. W latach 1960–1980 nastąpiło potrojenie liczby muzeów biograficznych. Powstały aż 32 obiekty, czyli prawie 60% istniejących obecnie. Szczególnie sprzyjającym okresem do otwierania nowych placówek okazała się pierwsza połowa lat 70. (w samym tylko 1973 r. otworzono siedem nowych muzeów biograficznych). Muzea powstawały najczęściej pod patronatem muzeów okręgowych, z inicjatywy towarzystw społecznych i naukowych, dzięki staraniom władz lokalnych, rzadziej dzięki osobom prywatnym (Rys. 1).

W latach 80. swoją działalność zaingurowało znacznie mniej placówek kulturalnych w związku z napiętą sytuacją polityczną w kraju, kryzysem gospodarczym, a w konsekwencji spadkiem mobilności turystycznej społeczeństwa. W okresie stanu wojennego niektóre placówki zawiesiły nawet swą działalność (m.in. muzea w Toruniu i Oblęgorku).

Reformy zapoczątkowane w 1989 r., przejście od zarządzania resortowego do samorządowego, ustawa o samorządzie terytorialnym określająca zaspokajanie potrzeb kultury jako zadanie własne, utrudniały powstawanie nowych placówek w latach 90. Głównie z powodu kłopotów finansowych utworzono wtedy jedynie cztery nowe placówki: Muzeum Nałkowskich w Wołominie, Św. Maksymiliana M. Kolbego w Zduńskiej Woli, Dom J. Mehoffera w Krakowie, Muzeum Lat Dziecięcych Prymasa S. Wyszyńskiego w Zuzeli. Na początku dekady zlikwidowane zostały natomiast wszystkie cztery muzea poświęcone W.I. Leninowi.

Bohaterowie muzeów

Muzea biograficzne upamiętniają sylwetki osób różnej profesji i epok. Większość placówek (38 z 56 muzeów) poświęconych jest jednak literatom: pisarzom, poetom, dramaturgom oraz publicystom. Znacznie mniej jest obiektów związanych z artystami innych dziedzin sztuki: malarstwa, rzeźby, grafiki, muzyki. Pojedyncze obiekty prezentują życie i prace naukowców, działaczy społecznych i politycznych, dostojników Kościoła.

Bohaterzy muzeów biograficznych żyli na przestrzeni ponad pięciu stuleci, od drugiej połowy XV w. do współczesności, choć muzea poświęcone postaciom z odległych czasów są nieliczne. Po przedstawicielach epoki staropolskiej przetrwało niewiele pamiątek, a czym bliżej współczesności, tym bogatsze są zbiory i większa liczba obiektów. Wśród patronów muzeów dominują XIX-wieczni poeci i pisarze epoki romantyzmu, pozytywizmu oraz artyści przełomu wieków. Licznie repre-

zentowany, przez literatów, kompozytorów i malarzy, jest okres Młodej Polski. Swoje muzea posiadają również przedstawiciele międzywojennej sceny politycznej: I. Paderewski – pierwszy premier niepodległej Polski, W. Witos, A. Strug. Spośród polskich naukowców żyjących na przełomie XIX i XX w. muzeum posiada jedynie M. Skłodowska-Curie.

Wśród postaci współczesnych, podobnie jak tych z XIX w., dominują pisarze i poeci: W. Broniewski, M. Dąbrowska, K.I. Gałczyński, Z. Kossak-Szatowska, K. Makuszyński, Z. Nałkowska, A. Fiedler, K. Iłakowiczówna oraz J. Iwaszkiewicz. Tylko dwa muzea biograficzne związane z okresem powojennym nie dotyczą literatów. Są to obiekty upamiętniające życie i działalność dostojników kościelnych – kardynała S. Wyszyńskiego i obecnej głowy Kościoła katolickiego – papieża Jana Pawła II.

Walory turystyczne

Walory muzeów to zespół cech budzących zainteresowanie zwiedzających. Przedmiotem zainteresowania w muzeum biograficznym może być jego bohater, znany do tej pory jedynie z dzieł, budynek będący siedzibą muzeum, jego otoczenie, wystawiane zbiory. Najbardziej charakterystycznymi cechami odróżniającymi je od innych typów obiektów muzealnych jest lokalizacja i charakter zbiorów. Wiele spośród siedzib stanowią zabytki architektury i budownictwa, a eksponatami są nierzadko dzieła sztuki posiadające wartość zabytkową. Muzea biograficzne przedstawiają wartości intelektualne, wychowawcze, estetyczne (artystyczne, emocjonalne), patriotyczne, rzadziej rekreacyjne, czy rozrywkowe.

W przypadku **siedzib muzeów** możemy mówić o wartościach historycznych, artystycznych i estetycznych. Cechami o wartościach historycznych są m.in.: wiek obiektu, status zabytku, autentyczność zarówno w aspekcie zachowania architektury, jak i związku z bohaterem. Do istotnych cech o wartościach estetycznych (związanych z odbiorem wizualnym) należy zaliczyć: otoczenie budynku i jego układ kompozycyjny, cechy stylowe obiektu, ich czystość i reprezentatywność, unikalność architektury, stan zachowania.

Lokalizacja muzeów w autentycznych miejscach pobytu bohaterów, w domach rodzinnych, miejscach zamieszkania bądź pracy, przesądziła o charakterze obiektu muzealnego (tylko w trzech przypadkach siedziby nie są związane z osobą patrona: Muzeum Sienkiewicza w Poznaniu, Chopina w Warszawie, Wyspiańskiego w Krakowie). Pomieszczenia

adaptowane do celów wystawienniczych pełniły pierwotnie funkcję mieszkalną lub miejsca pracy. Wiele z nich, przed przeznaczeniem na cele muzealne, wielokrotnie zmieniał funkcję, wygląd, właścicieli. Siedziby muzeów różnią się pod względem charakteru, architektury, wieku, gabarytu: od gotycko-renesansowego zamku po leśniczówkę (Tab. 1).

Wszystkie muzea posiadają **status zabytków**, niektóre jednak przedstawiają szczególną wartość historyczną i artystyczną i zostały objęte specjalną opieką. Do takich należą obiekty uznane formalnie za zabytki architektury i budownictwa.

Najwyższy status posiada zespół zabudowań Wzgórza Katedralnego we Fromborku z Muzeum M. Kopernika. XIV-wieczny zespół katedralny o charakterze obronnym, otoczony murem z basztami, w skład którego wchodzi m.in. gotycka katedra, kanonie i pałac biskupi – siedziba muzeum, został w całości uznany za pomnik historii zarówno ze względu na wartości historyczne, przestrzenne, architektoniczne, jak i niematerialne.

Nieliczne, choć reprezentacyjne obiekty muzealne mieszczą się w zamkach i pałacach. Towarzystwo im. F. Chopina z muzeum kompozytora znalazło siedzibę w XVI-wiecznym obronnym zamku Ostrogskich w Warszawie, odbudowanym w kształcie rezydencji barokowej. XVI-wieczny zamek w Dubiecku, dawna posiadłość rodu Krasickich, siedziba Muzeum I. Krasickiego, został pozbawiony cech obronnych w wyniku późniejszych modernizacji.

Niektóre z siedzib muzeów zajmujących wnętrza pałacowe zachowały cechy reprezentacyjnych budowli magnackich z zespołami zabudowań gospodarczych. Najstarszą rezydencją, wzniesioną w połowie XVIII w., jest barokowo-klasycystyczny Pałac Małachowskich w Nałęczowie, w którym dwa pokoje zajmuje ekspozycja poświęcona Prusowi. Klasycystyczny pałac w Śmiełowie z końca XVIII w. mieści Muzeum Mickiewicza.

Powierzchniowo największą przestrzeń zajmuje pałacowo-parkowy zespół Muzeum Romantyzmu w Opinogórze – dawny majątek rodziny Krasieńskich. W skład zespołu wchodzi oryginalny neogotycki pałac w kształcie zamku, neoklasycystyczny kościół z mauzoleum Krasieńskich, cmentarz, dawna oficyna dworska, dom szwależera, dom ogrodnika. Granice zespołu wyznacza park angielski o powierzchni ponad 20 ha. Najbliższym naszym czasom jest pałacyk H. Sienkiewicza w Oblęgorku, wzniesiony w 1900 r. w stylu eklektycznym, jako zlepek dwóch poprzednio istniejących budynków.

Tabela 1. Ogólna charakterystyka muzeów biograficznych w Polsce w 1997 r.

Table 1. General characteristics of biographic museums in Poland in 1997

Nazwa muzeum Museum	Wiek budynku Age of the building	Typ budynku Type of the building	Powierz- chnia wystaw (w m ²) Exhibi- tion surface (in m ²)	Liczba sal wystaw No. of exhibi- tion rooms	Liczba wysta- wionych ekspo- natów No. of displayed exhibits
Muzeum M. Kopernika, Frombork The N. Copernicus Museum, Frombork	XVI–XVIII	pałac biskupi the Bishop's Palace	2200	6	1114
Muzeum A. Mickiewicza, Śmiałów The A. Mickiewicz Museum, Śmiałów	1797	pałac palace	700	22	-
Muzeum Iwaszkiewiczów, Podkowa Leśna The Iwaszkiewicz's Museum, Podkowa Leśna	1927–1928	willa villa	700	9	923
Dom M. Kopernika, Toruń The Copernicus' House, Toruń	XIV, XV	dwie kamienice two burgher houses	581	13	ok. 10 000* App. 10 000*
Dom J. Matejki, Kraków The J. Matejko's House, Cracow	XVI–XIX	kamienica burgher house	500	11	600
Muzeum K. Pułaskiego, Warka The K. Pułaski Museum, Warka	1689	dwór manor house	500	10	323
Muzeum S. Wyspiańskiego, Kraków The Wyspiański Museum, Cracow	XIV	kamienica burgher house	430	9	600
Dom J. Mehoffera, Kraków The Mehoffer's House, Cracow	1853	dom house	410	16	420
Muzeum Romantyzmu, Opinogóra The Romanticism Museum, Opinogóra	XIX	zespół pałacowo- parkowy palace- -park complex	405	7	-

Specyfika i walory muzeów biograficznych w Polsce

Muzeum E. Zegadłowicza, Gorzeń Górny The E. Zegadłowicz Museum, Gorzeń Górny	poł. XVII half of the XVII c.	dwór manor house	402	10	660
Muzeum M. Konopnickiej, Żarnowiec The M. Konopnicka Museum, Żarnowiec	XVIII	dworek manor house	389	14	840
Muzeum J.I. Kraszewskiego, Romanów The J.I. Kraszewski Museum, Romanów	1806	dworek manor house	360	9	288
Muzeum M. Konopnickiej, Suwałki The Konopnicka's Museum, Suwałki	XIX	kamienica burgher house	350	14	171
Muzeum H. Sienkiewicza, Oblęgorek The H. Sienkiewicz Museum, Oblęgorek	1900	pałacyk palace	329	6	1388
Muzeum Hymnu Narodowego, Będzin The National Anthem Museum, Będzin	p. XVIII	dworek manor house	300	8	335
Dom W. Witosy, Wierchosławice The Witos' House, Wierchosławice	1905–1914	zagroda peasant house	282	15	242
Muzeum J. Kochanowskiego, Czarnolas The J. Kochanowski Museum, Czarnolas	XIX	dworek manor house	245	7	-
Dział Muzealny F. Chopina, Warszawa The Chopin Museum Section, Warsaw	XV	zamek castle	236	3	350
Dworek M. Dąbrowskiej, Russów The Dąbrowska's Mansion, Russów	XIX	dworek manor house	235,5	7	202
Muzeum O. Kolberga, Przysucha The O. Kolberg Museum, Przysucha	XIX/XX	dwór mansion	212	5	346
Muzeum M. Skłodowskiej, Warszawa The M. Skłodowska Museum, Warsaw	XVIII	kamienica burgher house	206	4	500

Muzeum H. Sienkiewicza, Poznań The H. Sienkiewicz Museum, Poznań	XVI	kamienica burgher house	200	7	400
Dworek I. Paderewskiego, Kąсна Dln. The I. Paderewski's Mansion, Kąсна Dln.	XIX	dwór mansion	200	5	85
Muzeum S. Żeromskiego, Kielce The S. Żeromski Museum, Kielce	1724–1727	budynek szkolny school building	199,5	4	149
Muzeum J. Fałata, Bystra Śl. The J. Fałat Museum, Bystra Śl.	pocz. XX beginning of XX c.	willa villa	190	7	-
Dom Urodzenia F. Chopina, Żelazowa Wola The Chopin's Childhood House, Żelazowa Wola	XVIII	dworek manor house	180	6	180
Muzeum W. Orkana, Poręba Wlk. The W. Orkan Museum, Poręba Wlk.	1903–1906	willa villa	161	6	-
Muzeum w Potoku Złotym The Museum in Potok Złoty	1829	dworek manor house	160	5	-
Muzeum H. Sienkiewicza, Wola Okrzejska The H. Sienkiewicz Museum, Wola Okrzejska	XVIII	dworek manor house	150	6	1132
Dworek J. Matejki, Kraków The Matejko's Mansion, Cracow	1820	dworek manor house	150	5	-
Dworek W. Pola, Lublin The Pol's Mansion, Lublin	XVIII	dworek manor house	140	5	150
Muzeum F. Nowowiejskiego, Barczewo The F. Nowowiejski Museum, Barczewo	XIX	kamienica burgher house	126	7	112
Muzeum S. Staszica, Piła The S. Staszic Museum, Piła	XVIII	dom house	114	6	308
Muzeum I. Krasickiego, Dubiecko The I. Krasicki Museum, Dubiecko	poł. XVI half of XVI c.	zamek castle	113	3	-

Specyfika i walory muzeów biograficznych w Polsce

Muzeum K.I. Gałczyńskiego, Pranie The Gałczyński Museum, Pranie	1909	leśniczówka forester's lodge	109	5	460
Muzeum M. Kajki, Ogródek The M. Kajka Museum, Ogródek	1885	dom i zagroda house and stockyard	100	5	146
Muzeum A. Fiedlera, Puszczakówko The A. Fiedler Museum, Puszczakowko	1926	willa villa	100	3	650
Muzeum Z. Kossak, Górki Wlk. The Z. Kossak Museum, Górki Wlk.	1917	domek little house	98	4	1838
Muzeum K. Makuszyńskiego, Zakopane The K. Makuszyński Museum, Zakopane	pocz. XX beginning of XX c.	willa villa	94	6	373
Muzeum M. Dąbrowskiej, Warszawa The M. Dąbrowska Museum, Warsaw	pocz. XX beginning of XX c.	kamienica burgher house	85	3	353
Pracownia I. Kraszewskiego, Poznań The I. Kraszewski's Study, Poznań	XIX	kamienica burgher house	80	2	100
Muzeum Nałkowskich, Wołomin The Nałkowskis Museum, Wołomin	1895	dworek manor house	75	5	320
Muzeum S. Wyszyńskiego, Zuzela The S. Wyszyński Museum, Zuzela	-	budynek szkolny school building	75	2	143
Muzeum K. Szymanowskiego, Zakopane The K. Szymanowski Museum, Zakopane	1892	willa villa	70	4	250
Muzeum J. Kasprowicza, Zakopane The J. Kasprowicz Museum, Zakopane	1920	willa villa	56	4	590
Muzeum A. Struga, Warszawa The A. Strug Museum, Warsaw	1927	kamienica burgher house	50	2	418

Dom J. Kasprowicza, Inowrocław The J. Kasprowicz's House, Inowrocław	1919	dom house	49	2	-
Muzeum Pamiątek po J. Matejce, Nowy Wiśnicz The Museum of Matejko's Memorabilia	XIX	dworek manor house	45	3	100
Muzeum B. Prusa, Nałęczów The B. Prus Museum, Nałęczów	XVIII	pałac palace	44	2	171
Muzeum K. Iłakowiczówny, Poznań The K. Iłakowiczówna Museum, Poznań	pocz. XX beginning of XX c.	kamienica burgher house	40	2	78
Muzeum S. Żeromskiego, Nałęczów The S. Żeromski Museum, Nałęczów	1905	willa villa	35	1	107
Muzeum Pozytywizmu, Gołotczyzna The Positivism Museum, Gołotczyzna	1932	willa (d. szkoła) villa (former school)	-	6	706
Muzeum W. Broniewskiego, Warszawa The W. Broniewski Museum, Warsaw	1953	dom house	-	6	2604
Dom Ojca Św. Jana Pawła II, Wadowice The Pope John Paul II's Home, Wadowice	XIX	kamienica burgher house	-	6	-
Dom Św. M. Kolbe, Zduńska Wola The St. M. Kolbe's House, Zduńska Wola	-	dom house	-	-	-
Muzeum M. Reja, Nagłowice The M. Rej Museum, Nagłowice	1800	dworek manor house	-	-	-

* Łącznie z eksponatami w magazynach.

* Together with exhibits in stock.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ankiet oraz materiałów ODZ w Warszawie.

Source: Author's own elaboration on the basis of surveys and materials of ODZ in Warsaw.

Związek miejsca z postacią przesądził o fakcie, że najwięcej muzeów posiada siedzibę w dworach i dworkach, typowych dla krajobrazu Polski aż po wiek XX. Najstarsze zabudowania dworskie sprzed XVI w. (np.

J. Kochanowskiego), jak większość drewnianych budowli z tego okresu nie zachowały się. W ich miejscu wzniesiono nowe XIX-wieczne obiekty murowane. Najstarszym zachowanym budynkiem mieszczącym muzeum biograficzne jest dwór K. Pułaskiego w Warce (wzniesiony w końcu XVII w., nawiązuje stylem do pałacu). XVII-wieczne fundamenty posiada dwór E. Zegadłowicza w Gorzeniu Górnym powstały na podstawach ariańskiego zboru. Większość dworów i dworków mieszczących muzea to obiekty z XVIII i XIX w. wznoszone w stylu klasycystycznych dworów typu polskiego, z wysuniętym gankiem i portykiem. W takim charakterze wyremontowany został m.in. dworek w Żelazowej Woli, zajmujący dawną oficynę dworską. Dworki, jako najbardziej rozpowszechniony typ siedziby muzeów biograficznych, są na pewno reprezentatywnym obiektem dla krajobrazu polskiej wsi. Do ich architektury nawiązują także inne budynki, jak np. drewniany dom rodziny Nałkowskich w Wołominie, czy murowany W. Broniewskiego w Warszawie.

Cechy stylowe zachowały także niektóre siedziby w staromiejskich kamienicach. Czasów średniowiecznych sięgają fundamenty domów Starego Miasta w Krakowie z muzeami J. Matejki i S. Wyspiańskiego, choć ich fasady pochodzą z XVIII i XIX w. Cechy późnogotyckich domów kupieckich zachowały kamienice z Muzeum M. Kopernika w Toruniu. W renesansowej kamienicy przy Starym Rynku zlokalizowano Muzeum H. Sienkiewicza w Poznaniu. Powojenną rekonstrukcją XVIII-wiecznej kamienicy jest dom M. Curie-Skłodowskiej nieopodal rynku Nowego Miasta w Warszawie. XIX-wieczny rodowód posiadają domy w mniejszych miastach: Barczewie, Suwałkach, Wadowicach. Najmłodsze, z początków XX w., są domy na warszawskim Śródmieściu, z przedwojennym mieszkaniem A. Struga i M. Dąbrowskiej, oraz położony poza Starym Miastem Poznania dom, w którym mieszkała K. Iłakowiczówna.

Charakterystycznym elementem krajobrazu są wille, pochodzące głównie z końca XIX i początku XX w. Wznoszone w modnych letniskach i uzdrowiskach (Zakopane, Nałęczów), na Pogórzu (Poręba Wielka, Bystra Śląska) i w miejscowościach podmiejskich pełniących funkcje letniskowe (Puszczykówko, Podkowa Leśna) mieszczą obecnie muzea związane z epoką młodopolską i współczesnością. Większość willi reprezentuje styl zakopiański promowany przez S. Witkiewicza na narodowy styl Polski. Taki charakter zachowały wille w Zakopanem, Porębie Wielkiej i Nałęczowie, a pokrewieństwo z nim wykazują Fałatówka w Bystrej Śląskiej i willa A. Fiedlera w Puszczykówku.

W typowo wiejskich gospodarstwach mieszczą się muzea M. Kajki w Ogródku i W. Witosa w Wierzchosławicach, których życie i działalność

związane były ze środowiskiem wiejskim. Zabudowania muzealne obejmujące dom mieszkalny oraz budynki gospodarcze, wzniesione własnoręcznie przez bohaterów, tworzą mini-skanseny. Charakter wiejskiego domu zachował też dom J. Kasprowicza w Szymborzu (Inowrocław). Zgodnie z pierwowzorem zrekonstruowano po wojnie drewniany dom M. Kolbego w Zduńskiej Woli.

Swoisty charakter mają: Muzeum K.I. Gałczyńskiego w Praniu, mieszczące się w murowanej leśniczówce nad jeziorem, Muzeum Kossak-Szatkowskiej w Górkach Wielkich, zajmujące pomieszczenia domku ogrodników należącego do dawnych zabudowań dworskich, czy Muzeum Lat Dzieciących Kardynała S. Wyszyńskiego, zorganizowane w wiejskiej szkole.

Istotnym elementem podnoszącym walory estetyczne obiektu jest jego bezpośrednie otoczenie. Za zabytek krajobrazowo-architektoniczny został uznany park zdrojowy w Nałęczowie, z Pałacem Małachowskich mieszczącym Muzeum Prusa. Ducha epoki oddaje, otaczający Muzeum Romantyzmu w Opinogórze, krajobrazowy park angielski z elementami architektury ogrodowej, stawami i starym drzewostanem. Wysoką rangę przyrodniczą przedstawia park-rezerwat otaczający pałac w Śmiełowie. Parki i ogrody towarzyszą niemal wszystkim dworom i willom. Do dobrze zagospodarowanych należą parki w: Russowie – z ekspozycją etnograficzną budownictwa ludowego Ziemi Kaliskiej, Puszczykówku – z egzotycznymi rzeźbami i trofeami z podróży Fiedlera, Żelazowej Woli – z rzadkimi okazami drzew i „architekturą ogrodową”. To przykłady, że przestrzeń otaczająca muzeum może być również wykorzystywana do uzupełnienia ekspozycji.

Z uwagi na poznawcze, wychowawcze i estetyczne wartości wystaw biograficznych za najważniejsze walory **ekspozycji** należy uznać ich zakres tematyczny, różnorodność zbiorów, ich autentyczność, unikalność i wartość zabytkową, oraz sposób prezentacji (np. widowiskowość, zastosowanie nowoczesnych metod prezentacji) i organizację zwiedzania.

W doborze elementów wnętrza muzea dążą do zachowania pierwotnego wystroju i funkcji pomieszczeń oddających atmosferę życia i pracy bohatera. Cechami odróżniającymi je od innych typów jest określony charakter zbiorów, których podstawą są pamiątki po patronie: głównie archiwalia (dokumenty, listy), ikonografia (zdjęcia, widokówki, ryciny), przedmioty codziennego użytku, księgozbiory.

Poszczególne muzea różnią się zakresem tematycznym ekspozycji, lecz niemal zawsze nadrzędną tematyką wystaw stałych jest „życie i działalność bohatera”. Prawie wszystkie wystawy biograficzne ukazują

też tło historyczne życia postaci, choćby poprzez zachowanie wystroju wnętrz typowego dla danego okresu. Częstym tematem ekspozycji są dzieje regionu i miejscowości, z którymi związany był bohater.

Muzeum M. Kopernika we Fromborku, oprócz tematów związanych bezpośrednio z postacią uczonego, mieści wystawy stałe obrazujące zabytki kultury materialnej miasta oraz warmińskie malarstwo i rzeźbę. Muzeum w Toruniu oferuje zwiedzającym uczestnictwo w projekcjach typu „światło i dźwięk”, które na podkładzie makiety miasta ukazują dzieje jego rozwoju. Zabytki kultury i sztuki ludowej gromadzi Muzeum O. Kolberga w Przysusze, M. Dąbrowskiej w Russowie, W. Witosa w Wierzchosławicach, M. Kajki w Ogródku, W. Orkana w Porębie. Trzy ostatnie, z racji lokalizacji w autentycznych wiejskich gospodarstwach, można uznać za małe muzea skansenowskie.

Zależnie od sfery działalności i kręgu zainteresowań patrona muzea gromadzą zbiory tematyczne, np. ukazujące historię astronomii i medycyny (Muzeum Kopernika we Fromborku), rozwój chemii (Muzeum M. Curie-Skłodowskiej w Warszawie), dzieje Legionów Polskich (Muzeum Hymnu Narodowego w Będominie), historię ruchu ludowego (Muzeum W. Witosa w Wierzchosławicach).

Ekspozycje biograficzne często uzupełniane są zbiorami dzieł sztuki – malarstwa, grafiki, sztuki użytkowej, których załączkiem była niekiedy kolekcja prywatna bohatera, jak w Muzeum E. Zegadłowicza w Gorzeniu Górnym, w którym naczelne miejsce znalazła spuścizna po pisarzu: dzieła malarstwa i grafiki polskiej i Dalekiego Wschodu.

Najszerzy zakres tematyczny ekspozycji prezentuje Muzeum M. Kopernika we Fromborku, co wiąże się również ze złożonym charakterem siedziby, oraz drugi obiekt związany z astronomem – w Toruniu. Wystawy stałe w wymienionych palcówkach wybiegają poza prezentację życia M. Kopernika, czy dziedzin z nim związanych – historię astronomii i medycyny. Muzeum we Fromborku ukazuje całościowo kulturę materialną Warmii, stąd często określane jest mianem historyczno-artystycznego. Zbiory muzeum stanowią ogromne bogactwo zabytków z różnych epok i dzieł sztuki dawnej i współczesnej. Unikatem w skali kraju są zbiory dawnych przyrządów astronomicznych i medycznych. Dom astronoma w Toruniu w zabytkowych mieszczańskich wnętrzach prezentuje niemal pełną historię rozwoju miasta średnio-wiecznego, ale również ciekawe materiały z badań kosmosu. Oba muzea znajdują się w czołówce pod względem liczebności zgromadzonych zbiorów.

Liczebność, a zwłaszcza różnorodność zbiorów, związana jest często z zakresem tematycznym wystaw. Różnorodność eksponatów zgromadzonych na niektórych wystawach bywa ogromna.

Przykładem muzeum, w którym pod nazwą jednej wystawy kryje się niezmiernie szeroki wachlarz rodzajowy przedmiotów, jest Dom Matejki w Krakowie. Ekspozycja zatytułowana *Kolekcje Jana Matejki* gromadzi broń, stroje, tkaniny, ceramikę, rzeźby, biżuterię oraz przedmioty codziennego użytku z różnych epok. Wiele z nich nie znajduje stałego miejsca w ograniczonych wnętrzach kamienicy i prezentowanych jest na wystawach czasowych (magazyny muzealne mieszczą około 5400 eksponatów).

Bogate zbiory zgromadziło też Muzeum H. Sienkiewicza w Oblęgorku. Ich wartość rośnie, gdyż w większości są to przedmioty oryginalnego wyposażenia wnętrz lub bezpośrednio związane z pisarzem.

Niekiedy niewielkie zbiory przedstawiają dużo większą wartość (są bardziej unikalne lub po prostu ciekawsze) niż ogromna kolekcja podobnych przedmiotów. Przykładowo Muzeum M. Curie-Skłodowskiej w Warszawie prezentuje jedynie około 500 eksponatów, są jednak wśród nich rzadko spotykane dawne sprzęty laboratoryjne. Muzeum W. Pola w Lublinie wystawia tylko około 150 muzealiów, ale wśród nich znajduje się szczególna kolekcja XIX-wiecznych globusów. Charakter unikalny mają zbiory medalierskie w Muzeum w Śmiełowie czy Woli Okrzejskiej, oraz oryginalne egzotyczne trofea A. Fiedlera eksponowane w muzeum w Puszczykównku.

Działalność muzeów nie ogranicza się do urządzania i udostępniania wystaw. Placówki prowadzą także różnorodną działalność edukacyjną, skierowaną głównie do młodzieży, oraz kulturalną o charakterze popularyzatorskim. Niemal wszystkie muzea biograficzne organizują lekcje muzealne prowadzone z wykorzystaniem ekspozycji. Zajęcia lekcyjne są z reguły tematycznie związane z wystawami, a więc z zagadnieniami dotyczącymi życia i działalności bohatera, danej epoki w literaturze, sztuce, historii kraju. Najczęściej prowadzone są w ramach nauczania języka polskiego, jednak równie dobrze mogą być wykorzystywane przy nauczaniu historii, geografii, sztuk plastycznych, wiedzy o regionie.

W ramach działalności oświatowej poza lekcjami organizowane są zajęcia plastyczne, konkursy, sesje naukowe, konferencje. Popularną formą działalności kulturalnej są koncerty, wieczory literackie, teatralne, imprezy środowiskowe.

Wypowiedzi turystów na temat muzeów

Badania ankietowe prowadzone przez autorkę wśród osób zwiedzających wybrane muzea pozwoliły na zgromadzenie opinii, wrażeń i zapamiętanych szczegółów ekspozycji. Wypowiedzi turystów okazały się bardzo zróżnicowane, można je jednak podzielić na: dotyczące siedziby, szczegółów ekspozycji i atmosfery.

Prawie wszyscy zwiedzający, przy ocenie walorów dworku w Żelazowej Woli podkreślali ciszę i romantyczną atmosferę panującą w miejscu urodzenia Chopina. Najlepiej zapamiętanymi elementami były: park otaczający dworek, fortepian oraz koncerty stwarzające szczególny nastrój zwiedzania. Muzeum Sienkiewicza w Oblęgorku kojarzone było najczęściej z pięknym otoczeniem i oryginalną architekturą pałacyku. Głównymi walorami Domu M. Kopernika w Toruniu okazały się eksponowane zbiory, ich unikalność oraz ogromna różnorodność tematyczna. W Muzeum S. Wyspiańskiego w Krakowie największe wrażenie pozostawiły zbiory ukazujące wszechstronność artysty, a w Domu J. Matejki w Krakowie – oryginalne kolekcje malarza. Z Muzeum J. Kochanowskiego w Czarnolesie najlepiej zapamiętano otoczenie dworku, podobnie jak w przypadku Muzeum K. Szymanowskiego w Zakopanem i S. Żeromskiego w Nałęczowie. Walorem Muzeum Fiedlera w Puszczykówku jest przede wszystkim egzotyka prezentowanych zbiorów.

Przedstawione przykłady opinii zwiedzających mają znaczenie aplikacyjne. Sugerują, na które elementy ekspozycji należy zwrócić uwagę, aby jak najlepiej wpłynąć na zmysły odbiorcy i przyciągnąć turystów. Z wypowiedzi ankietowanych wynika, iż ogromną rolę w odbiorze odgrywa otoczenie i walory estetyczne samej siedziby, atmosfera autentyczności i nastrój panujący w muzeum oraz organizacja zwiedzania. Szczegóły ekspozycji pozostają w pamięci pod warunkiem, że są oryginalne.

Wyrażano jednak również odczucia negatywne określające klimat muzeów jako nudę, smutek, melancholię. Dłuższe opinie na temat muzeów zwracały uwagę na konieczność ich reorganizacji w kierunku uatrakcyjniania ekspozycji, tworzenia możliwości bardziej przystępnego i bliższego kontaktu ze zbiorami. Muzea obwarowane wieloma zakazami typu „nie dotykać eksponatów” i „zachować ciszę” stają się statyczne, mało przystępne, monotonne, żeby nie powiedzieć nudne, ograniczają aktywność zwiedzających i nie stanowią konkurencji dla innych dóbr kultury.

Pozycja muzeów biograficznych wśród innych muzeów

Od początku lat 70. XX w udział muzeów biograficznych w ogólnej liczbie muzeów w Polsce utrzymuje się na stałym poziomie 8,5–10%. Udział zwiedzających te placówki w ogólnej liczbie widzów muzealnych jednak jest znacznie niższy. Według danych GUS dotyczących frekwencji, w 1997 r. muzea w Polsce odwiedziło ponad 16 mln osób, w tym biograficzne jedynie 922 tys., co stanowi około 5,7%.

Trudno ustalić, jakie miejsca pod względem frekwencji zajmują poszczególne muzea w chwili obecnej, gdyż w 1991 r. GUS zaprzestał publikowania takich danych w poszczególnych obiektach. Porównując dane o liczbie zwiedzających muzea w Polsce z lat 1973 i 1991 można stwierdzić, że, pomijając niewielkie przesunięcia kolejności, pozycja muzeów o najwyższej frekwencji jest dość trwała (Tab. 2). W odstępie niemal 20 lat w czołówce znajdowały się te same muzea, z tym że zwiedzających było znacznie więcej w latach 70. Największą popularnością cieszą się muzea w zabytkowych wnętrzach zamkowych lub pałacowych (muzea w Malborku, Krakowie, Łańcutie), obiekty związane z historią państwa polskiego, w tym muzea wojskowe, oraz placówki specjalistyczne o charakterze unikalnym, np. kopalnia soli w Wieliczce, oceanarium w Gdyni, muzeum w Biskupinie.

Wśród najczęściej odwiedzanych muzeów znalazły się również dwa biograficzne: Muzeum M. Kopernika we Fromborku (9 miejsce w 1997 r. i 12 w 1991 r.) i Dom Urodzenia F. Chopina w Żelazowej Woli (11 miejsce w 1997 r. i 16 w 1991 r.). Ponadto, w 1973 r. na wysokim 19 miejscu znajdowało się nieistniejące już Muzeum W.I. Lenina w Poroninie, z frekwencją ponad 140 tys. osób. W połowie lat 90. do grona najczęściej odwiedzanych, przez ponad 100 tys. osób rocznie, dołączyło Muzeum w Wadowicach – Dom Rodzinny Ojca Św. Jana Pawła II (Tab. 3).

Rozpiętość wielkości frekwencji w muzeach biograficznych między placówkami znajdującymi się w czołówce a tymi najmniej popularnymi jest ogromna. W połowie lat 90., poza wymienionymi trzema obiektami, jedynie Dom Kopernika w Toruniu odnotował liczbę zwiedzających powyżej 50 tys. rocznie, a ruch turystyczny w trzech kolejnych oscylował w granicach 40 tys. Ponad połowa muzeów nie osiągała rocznej wartości frekwencji 10 tys., a w ponad 20% muzeów wartości te wynosiły od 5 do 8 tys. osób. Mimo niewielkiej popularności wśród zwiedzających należy zwrócić uwagę, że niektóre muzea stanowią jedyny wyznacznik atrakcyjności turystycznej danej miejscowości, np. Oblęgorek, Czarnolas czy Nagłowice znane są wyłącznie dzięki związkom ze znanymi postaciami.

Tabela 2. Frekwencja w muzeach w Polsce w 1973 i 1991 r.
Table 2. Attendance in museums in Poland in 1973 and 1991

L.p.	Liczba zwiedzających (w tys.) Number of visitors (in thousands)			
	1973 r.		1991 r.	
1.	Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce The Cracow Salt-Works Museum in Wieliczka	743,6	Państwowe Muzeum w Oświęcimiu The State Museum in Auschwitz	669,2
2.	Muzeum Zamkowe w Malborku The Castle Museum in Malbork	590,4	Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce The Cracow Salt-Works Museum in Wieliczka	502,7
3.	Państwowe Muzeum w Oświęcimiu The State Museum in Auschwitz	566,8	Muzeum Zamkowe w Malborku The Castle Museum in Malbork	410,3
4.	Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu, Zamek Królewski The State Collection of Art at Wawel, The Royal Castle	556,9	Zamek Królewski w Warszawie The Royal Castle in Warsaw	347,2
5.	Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie The Polish Army Museum in Warsaw	405,1	Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie The National Archaeological Museum in Warsaw	253,9
6.	Muzeum Zamkowe w Łańcucie The Castle Museum in Łańcut	369,7	Muzeum Teatralne w Warszawie The Theatre Museum in Warsaw	233,9
7.	Muzeum w Wilanowie w Warszawie The Wilanów Museum in Warsaw	298,5	Muzeum Oceanografii i Akwarium Morskie w Gdyni The Oceanographic Museum and Marine Aquarium in Gdynia	224,9
8.	Muzeum Teatralne w Warszawie The Theatre Museum in Warsaw	222,4	Muzeum Historyczne w Warszawie The Historical Museum of Warsaw	224,2
9.	Muzeum M. Kopernika we Fromborku The Copernicus Museum in Frombork	216,3	Muzeum Historii Miasta Gdańska The History of Gdańsk Museum	179,5
10.	Muzeum Stutthof w Sztutowie Stutthof Museum in Sztutowo	197,3	Muzeum Oręża Polskiego w Kołobrzegu The Polish Weaponry Museum in Kołobrzeg	179,1

11.	Dom Urodzenia F. Chopina w Żelazowej Woli The Chopin's Childhood House in Żelazowa Wola	190,5	Muzeum – Zamek w Łańcut The Museum – Castle in Łańcut	163,9
12.	Muzeum w Łazienkach The Łazienki Museum	189,8	Muzeum M. Kopernika we Fromborku The Copernicus Museum in Frombork	143,6
13.	Muzeum Wyzwolenia w Poznaniu The Liberation Museum in Poznań	189,8	Państwowe Muzeum na Majdanku w Lublinie The National Museum of Majdanek in Lublin	134,2
14.	Muzeum Biblioteki Kórnickiej PAN w Kórniku The Kórnik Library of Polish Academy of Sciences Museum	187,7	Muzeum Historyczne Miasta Kraków The Historical Museum of Cracow	131,6
15.	Państwowe Muzeum na Majdanku w Lublinie Majdanek National Museum in Lublin	184,9	Muzeum Biblioteki Kórnickiej PAN w Kórniku The Kórnik Library of Polish Academy of Sciences Museum	122,7
16.	Muzeum Oręża Polskiego w Kołobrzegu The Polish Weaponry Museum in Kołobrzeg	170,3	Dom Urodzenia F. Chopina w Żelazowej Woli The Chopin's Childhood House in Żelazowa Wola	122,6
17.	Muzeum Historyczne w Warszawie The Historical Museum in Warsaw	157,0	Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni The Navy Museum in Gdynia	114,5
18.	Muzeum Zabytkowych Wnętrz w Pszczynie The Historical Interiors Museum in Pszczyna	147,1	Muzeum Okręgowe w Zamościu The Regional Museum in Zamość	112,0
19.	Muzeum W.I. Lenina w Poroninie The Lenin Museum in Poronin	140,2	Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy The Dynasty of the First Piast Museum in Lednica	105,8
20.	Państwowe Muzeum Archeologiczne w Biskupinie The National Archaeological Museum in Biskupin	133,5	Muzeum Zabytkowych Wnętrz w Pszczynie The Historical Interiors Museum in Pszczyna	105,3

Źródło: B. Mikułowski, Z. Werner (1976), *Rocznik statystyczny. Kultura* (1992).
Source: B. Mikułowski, Z. Werner (1976), *Rocznik statystyczny. Kultura* (1992).

Tabela 3. Ruch turystyczny w muzeach biograficznych w Polsce w latach 1994–1996

Table 3. Tourist traffic in biographical museums in Poland between 1994–1996

Muzeum Museum	Liczba osób No. of visitors	Muzeum Museum	Liczba osób No. of visitors
Muzeum Kopernika, Frombork The Copernicus Museum, Frombork	169 921	Muzeum K. Pułaskiego, Warka The K. Pułaski Museum, Warka	6700
Dom Urodzenia F. Chopina, Żelazowa Wola The F. Chopin's Childhood House, Żelazowa Wola	152 000	Muzeum J.I. Kraszewskiego, Romanów The J.I. Kraszewski Museum, Romanów	6605
Dom Ojca Św., Wadowice The Pope Home, Wadowice	147 544	Muzeum S. Staszica, Piła The S. Staszic Museum, Piła	6151
Dom M. Kopernika, Toruń The Copernicus House, Toruń	78 499	Muzeum Iwaszkiewiczów, Podkowa Leśna The Iwaszkiewicz's Museum, Podkowa Leśna	6113
Muzeum H. Sienkiewicza, Oblęgorek The H. Sienkiewicz Museum, Oblęgorek	40 114	Muzeum M. Skłodowskiej-Curie, Warszawa The M. Skłodowska-Curie Museum, Warsaw	5599
Dom J. Matejki, Kraków The J. Matejko's House, Cracow	38 478	Muzeum E. Żegadłowicza, Gorzeń Górny The E. Żegadłowicz Museum, Gorzeń Górny	5200
Muzeum J. Kochanowskiego, Czarnolas The J. Kochanowski Museum, Czarnolas	40 000	Dom J. Kasprówicza, Inowrocław The J. Kasprówicz's House, Inowrocław	5000
Muzeum Hymnu Narodowego, Będomin The National Anthem Museum, Będomin	26 003	Muzeum J. Matejki, Nowy Wiśnicz The J. Matejko Museum, Nowy Wiśnicz	4928
Muzeum Romantyzmu, Opinogóra The Romanticism Museum, Opinogóra	23 962	Muzeum A. Świętochowskiego, Gołotczyzna The A. Świętochowski Museum, Gołotczyzna	4126
Muzeum S. Żeromskiego, Nałęczów The S. Żeromski Museum, Nałęczów	23 305	Muzeum W. Pola, Lublin The W. Pol Museum, Lublin	3546
Muzeum M. Konopnickiej, Żarnowiec The M. Konopnicka Museum, Żarnowiec	22 966	Muzeum W. Orkana, Poręba Wielka The W. Orkan Museum, Poręba Wielka	3500

Muzeum J. Kasprowicza, Zakopane The J. Kasprowicz Museum, Zakopane	21 485	Muzeum Z. Krasińskiego, Potok Złoty The Z. Krasiński Museum, Potok Złoty	3500
Muzeum B. Prusa, Nałęczów The B. Prus Museum, Nałęczów	16 101	Muzeum Z. Kossak-Szatkowskiej, Górki W. The Z. Kossak-Szatkowska Museum, Górki W.	3347
Muzeum S. Żeromskiego, Kielce The S. Żeromski Museum, Kielce	15 867	Muzeum O. Kolberga, Przysucha The O. Kolberg Museum, Przysucha	2793
Muzeum A. Mickiewicza, Śmiałów The A. Mickiewicz Museum, Śmiałów	15 566	Muzeum I. Paderewskiego, Kąсна Dolna The I. Paderewski Museum, Kąсна Dolna	2700
Muzeum K.I. Gałczyńskiego, Pranie The K.I. Gałczyński Museum, Pranie	14 934	Muzeum Z. i W. Nałkowskich, Wołomin The Nałkowskis Museum, Wołomin	2422
Muzeum A. Fiedlera, Puszczykówko The A. Fiedler Museum, Puszczykówko	14 000	Muzeum W. Witosa, Wierchosławice The W. Witos Museum, Wierchosławice	2278
Muzeum S. Wyspiańskiego, Kraków The S. Wyspiański Museum, Cracow	13 842	Muzeum M. Dąbrowskiej, Warszawa The M. Dąbrowska Museum, Warsaw	2170
Muzeum K. Szymanowskiego, Zakopane The Szymanowski Museum, Zakopane	12 062	Muzeum W. Broniewskiego, Warszawa The Broniewski Museum, Warsaw	2112
Muzeum H. Sienkiewicza, Poznań The Sienkiewicz Museum, Poznań	11 345	Muzeum J. Matejki, Kraków-Krzesławice The J. Matejko Museum, Cracow-Krzesławice	2000
Muzeum M. Konopnickiej, Suwałki The M. Konopnicka Museum, Suwałki	10 890	Muzeum I. Krasickiego, Dubiecko The I. Krasicki Museum, Dubiecko	1497
Muzeum F. Chopina, Warszawa The F. Chopin Museum, Warsaw	10 667	Muzeum A. Struga, Warszawa The A. Strug Museum, Warsaw	1429
Muzeum K. Makuszyńskiego, Zakopane The K. Makuszyński Museum, Zakopane	8 460	Muzeum M. Kajki, Ogródek The M. Kajka Museum, Ogródek	1326

Specyfika i walory muzeów biograficznych w Polsce

Dom J. Mehoffera, Kraków The Mehoffer's House, Cracow	8 101	Muzeum F. Nowowiejskiego, Barczewo The Nowowiejski Museum, Barczewo	697
Muzeum M. Dąbrowskiej, Russów The M. Dąbrowska Museum, Russów	7 908	Muzeum J.I. Kraszewskiego, Poznań The J.I. Kraszewski Museum, Poznań	588
Muzeum H. Sienkiewicza, Wola Okrzejska The H. Sienkiewicz Museum, Wola Okrzejska	7 047	Muzeum K. Iłakowiczówny, Poznań The K. Iłakowiczówna Museum, Poznań	292

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.
Source: Author's own elaboration on the basis of survey research.

Analizując pozycję muzeów biograficznych pod względem frekwencji można wskazać czynniki, które mają największe znaczenie dla ich popularności. Należą do nich: ranga patrona muzeum oraz lokalizacja obiektu. Muzea najliczniej odwiedzane to placówki poświęcone postaciom powszechnie znanym (Kopernikowi, Ojcu Świętemu, Chopinowi, Sienkiewiczowi) lub położone w miastach i regionach turystycznych (np. zabytkowych centrach ośrodków krajoznawczych – Kraków, Toruń, miejscowościach wypoczynkowych – Zakopane, Nałęczów, na szlakach krajoznawczych – Oblęgorek), licznie odwiedzanych przez turystów, którzy są potencjalnymi odbiorcami wystaw. Jednocześnie najniższą frekwencję odnotowują muzea leżące na obszarach słabo dostępnych, w peryferyjnych rejonach Polski i dzielnicach wielkich miast, poza głównymi szlakami, do których rzadko docierają turyści.

Polskie muzea biograficzne są w większości obiektami małymi i trudno przypisywać im szczególny wpływ na przekształcanie miejscowości czy rozbudowę infrastruktury. Placówki położone w regionach turystycznych stanowią jedną z wielu atrakcji. Jednak obiekty związane z życiem sławnych postaci zlokalizowane w małych miejscowościach kształtują wizerunek miejsca i dają lokalnej społeczności poczucie ważności, specjalnego statusu. Dom Urodzenia Chopina w Żelazowej Woli określany jest symbolem narodowym, mimo braku oryginalnych sprzętów i faktu, że dworek jest jedynie rekonstrukcją. Muzea biograficzne przedstawiają przede wszystkim wartość historyczną i patriotyczną. Specyfiką i najważniejszym ich atutem jest autentyczność miejsca dająca świadomość, że to właśnie „tutaj” mieszkał i tworzył bohater.

Literatura

- Konopka M., 1983, *Na marginesie muzealnej statystyki (jakie mamy muzea)*, Muzealnictwo, 26/27.
- Lorentz S., 1982, *Przewodnik po muzeach i zbiorach w Polsce*, Interpress, Warszawa.
- Mikułowski B., Werner Z., 1976, *Turystyczna atrakcyjność muzeów w Polsce*, Zesz. Nauk. Instytutu Turystyki, 4.
- Półturzyccy M. i J., 1978, *Muzea literackie w nauczaniu języka polskiego*, WSiP, Warszawa.
- Rocznik statystyczny. Kultura 1992*, 1992, GUS, Warszawa.
- Rodacka M., 2001, *Muzea biograficzne w Polsce w aspekcie ich rangi i atrakcyjności turystycznej*, maszynopis pracy doktorskiej wykonanej w Katedrze Geografii Miast i Turystyki UŁ, Łódź.
- Sołtysiak M., Wierzbicka K., 1997, *Muzea w Polsce. Informator*, MKiS, ODZ, Warszawa.
- Zagrajek A., 1997, *Dom Jana Matejki. Przewodnik*, Muzeum Narodowe w Krakowie, Kraków.
- Żygulski Z. jr., 1982, *Muzea na świecie. Wstęp do muzealnictwa*, PWN, Warszawa.

Specific character and qualities of biographical museums in Poland

Summary

This paper attempts to find answers to the following questions: what does the specific character of biographical museums consist in, what do they attract tourists with, what is their position among other museums?

In Polish museology there are no distinctive criteria dividing museums into particular types (a lot of museums are multi-sectional), therefore it is hard to create the definition of a biographical museum. The author has defined a biographical museum, expanding the definition of the Chief Census Bureau, as "museums gathering memorabilia connected with lives and activities of famous people (writers, artists, scientists, politicians), in which the exhibition related to the biography of the main character is dominating and constitutes background for other factors such as epoch, region or profession". As there is no complete register of biographical museums it is hard to quote its exact number.

According to the author and her research, at the end of 1990s there were 56 biographical museums, which constituted about 9% of all museums in Poland.

First Polish biographical museums were founded in times of the Partition of Poland beyond Polish territory (the Copernicus Museum in Rome in 1879, the Adam Mickiewicz Museum in Paris in 1903). The first biographical museum in Poland – the Jan Matejko House in Cracow, was opened in 1896, based on houses of Rafael in Urbino and of Michael Angel in Florence. Up to the Second World War other two objects were opened. A radical increase in number of biographical museums was observed after 1960. Between 1960–1980, 32 museums were founded – almost 60% of museums existing nowadays.

Biographical museums commemorate patrons of various professions, living within the range of 5 centuries (from 15th to 20th c.). Majority of museums are dedicated to writers, much fewer museums are connected with artists of other arts, and only few commemorate lives and work of scientists, politicians and clergymen.

The most crucial qualities of biographical museums (features attracting tourists) appeared to be the rank of the patron, the building and its surroundings, and presented exhibits. The most characteristic features distinguishing biographical museums from other types of museums are localizations in the authentic places where the patron stayed or lived and the character of exhibits.

Localization in family homes, places of living or working brought about the specific character of those sites, which before being adapted for museum purposes had been lived in. Castles, palaces, manor houses, burgher buildings and ordinary village huts are among them. The seats of museums have historical artistic, aesthetic values. All of them have the status of relics. The Nicolaus Copernicus Museum in Frombork – one of the objects in cathedral group recognised as the monument of history, is most highly esteemed.

Due to cognitive, educational and aesthetic qualities of exhibitions one should consider their wide scope of topics, variety of exhibits, their authenticity, uniqueness, the way of presentation of exhibits, organization of visiting as the most crucial aspects. While choosing elements of the interior, museums tend to preserve its natural appearance and function when it was used by the person who the museum commemorates. The patron's memorabilia constitutes the main part: archival material, iconography, and objects of every day use, books.

Exhibitions very often go beyond subjects of life and work of the patron, presenting the epoch, the history of the region, progress of the given profession, pieces of art contemporary to the patron.

The survey conducted among visitors in chosen museums enabled to collect opinions and get some impressions. Visitors' answers stress the most crucial features which they remembered despite the fact that some elements mentioned by them differed. The features can be divided into three groups in relation to place, exhibition and ambience. It can be concluded that an important role in perception of the exhibition is played by: surrounding and aesthetic qualities of the museum and ambience prevailing in the place. Details of the exhibition are remembered on condition that they are original. Many visitors stressed the fact that visiting should be re-organized to make it more attractive with possibility of closer contacts with exhibits.

According to data of the Chief Census Bureau, in 1997 Polish museums were visited by 16 million people, out of which 5.7% was visiting biographical museums. Comparing attendance data from 1973 and 1991 it is clearly seen that the positions of the most popular museums are established (Tab. 2). Among 20 museums with the highest attendance rate, two biographical museums are always observed: the Nicolaus Copernicus Museum in Frombork and the Fryderyk Chopin Museum in Żelazowa Wola. In the 1970s, the Lenin Museum in Poronin belonged to this group too. Since the half of the 1990s the Pope John

Paul II's Home in Wadowice has been included in the group of the most popular museums.

The analysis of attendance in museums enabled to point out the factors, which contribute most to their popularity. Two most important are: the rank of the patron and the localization of the museum. Most often visited museums are dedicated to famous, well-known people (the Holy Father, Chopin, Sienkiewicz) or localized in tourist regions, sightseeing centres, resorts where tourists are potential guests of museums.

Translated by Elżbieta Lubińska